

Оляновська В. Є., Паламарчук В. А. Робота з формування літературної компетентності учнів початкової школи. *Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 року) / за заг. ред. Т. І. Шанскової. Житомир, 2021. С. 54-56.

В. Є. Оляновська,

студентка ННІ педагогіки;

В. А. Паламарчук,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент

кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Голубовська І. В.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Робота з формування літературної компетентності учнів початкової школи

Шкільна практика свідчить про те, що далеко не всі учні початкових класів уміють чітко сформулювати тему та ідею літературного твору, охарактеризувати його персонажів, визначити найпростіші художні засоби, а учительський аналіз художнього тексту подеколи заміщається переказуванням змісту. Нині однією з актуальних проблем навчання читання є розвиток у юних читачів здатності повноцінного сприйняття художніх текстів.

Важко переоцінити роль художнього слова у процесі становлення літературної компетентності молодшого школяра. На думку Тетяни Качак, літературна компетентність полягає у володінні комплексом літературних знань, умінь і навичок, які надають можливість не тільки фахово і професійно читати книжки, а й творчо мислити, порівнювати та узагальнювати, зіставляти та вловлювати асоціативні зв'язки, бути обізнаним із літературним контекстом і критичними рецепціями, мати власну інтерпретаційну точку зору тощо [3, с. 11].

Безперечно, формування компетентного читача не можливе без вивчення високохудожніх текстів кращих вітчизняних літераторів, до яких належала й Леся Українка. У "дитячих" творах письменниці виявила не менший талант і самобутність, аніж у доробку для дорослої аудиторії. Тож **метою** нашої статті є визначення можливих шляхів формування літературної компетентності учнів початкової школи на прикладі творчості Лесі Українки для юних читачів.

До скарбниці вітчизняної дитячої літератури ввійшли поезії Лариси Косач ("На зеленому горбочку...", "Вишеньки", "Тиша морська", "Вже сонечко в море сіда...", "Літо краснеє минуло...", "Мамо, іде вже зима...", "Онде балочка весела...", "Талого снігу платочки сивенькі...", "Як дитиною бувало...", "Давня весна", "Колискова", "Вечірня година" тощо), казки ("Лелія", "Біда навчить", "Метелик", "Казка про Оха-чародія"), поеми "Давня казка", "Роберт Брюс, король шотландський" та ін.

Серед найцінніших здобутків авторки "Лісової пісні", адресованих юним читачам, Олена Березюк називає образи фольклорної поезії, мудре тлумачення філософських понять, педагогічний такт, а також виховання любові до рідного народу й природи [1, с. 23].

Тетяна Качак визначає такі ключові компоненти літературної компетенції: читацьку, літературознавчу, бібліотечно-бібліографічну та особистісно-діяльнісну, які формуються та розвиваються в дітей ще з молодшого шкільного віку [3, с. 11]. Зокрема, важливим компонентом читацької компетенції учня початкових класів є свідоме читання, не можливе без опанування практичного змісту твору. Так, складаючи цитатний план казки Лесі Українки "Біда навчить", діти під керівництвом учителя можуть визначити основні елементи сюжету (без називання термінів):

1. "Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був" [4, с. 3] – експозиція (передісторія).

2. Горобчик із товаришем "літали ..., гралися, по смітничку громадили та й знайшли три конопляні зернятка" [4, с. 3–4] – зав'язка.

3. Бійка горобчиків: "Бились, бились, поки потомились" [4, с. 5].
4. Курка з курчатами з'їли зернята: "Дурні бились, а розумні поживились" [4, с. 5].
5. Горобчик усвідомив, що "краще бути розумним" [4, с. 5].
6. Марні пошуки розуму: а) у Курки; б) у Зозулі; в) у Бузька; г) у Гави; ґ) у Сови; д) у Сороки; е) у Крука – "поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш" [4, с. 14]. Події, згадані в третьому-шостому пунктах плану, відтворюють у сюжеті розвиток дії.
7. "От і почав наш горобчик до розуму приходити" [4, с. 14] – кульмінація.
8. "На весну вже став великим та мудрим горобцем" [4, с. 16] – розв'язка.

Розібравши з дітьми структуру сюжету, переходимо до усвідомлення причиново-наслідкових зв'язків між подіями. Учні можуть відповісти на запитання: Яким чином задерикуватість Горобчика відображається на його житті? Чому розум важливіший за силу? Що означають слова Крука "Розум, молодче, по дорозі не валяється" [4, с. 14]? Яка біда навчила Горобчика?

Після проведеної роботи переходимо до визначення ідеї твору, яку авторка сформулювала вже в назві. Фольклорна приказка "Біда навчить" розкриває "шляхи вирішення проблеми: тільки в боротьбі з труднощами ти чогось навчишся" [2, с. 28].

Вивчення творів Лесі Українки може стати важливим чинником формування в школярів і літературознавчої компетенції. Так, надзвичайно мальовнича пейзажна лірика поетеси розвиває дитячу фантазію, образне мислення, а також надає пропедевтичне уявлення про тропіку й стилістичні фігури.

У вірші "Талого снігу платочки сивенькії..." майстерно застосовані постпозитивні епітети *платочки сивенькії, дощик дрібненький, проліски ... тоненькії, небо глибоке, сонце ласкаве, процвітання яскраве* [5, с. 200]

передають стан легкої зажури, усвідомлення швидкоплинності життя. Виразні метафори *талого снігу платочки сивенької; пурпур і золото на листі в гаю* унаочнюють відтворювану картину, слугують засобом словесного живопису.

Поезія Лесі Українки "Вже сонечко в море сіда..." філігранно змальовує авторське зачудування чарівним морським пейзажем. Коли персоніфіковане сонечко сідає в море, прозора, глибока вода темніє та зеленіє, наче оксамит. Блискучі червоні іскри відбитих сонячних промінчиків миготять ясным вогнем на зелених хвилях, ніби блискавка з темної хмари. Далекий корабель залишає по собі широку й довгу дорогу, що біліє, як мармур та сніг. І, нарешті, останні промені веселого ясного сонечка, то блиснувши, то згаснувши, забарвлюють у рожевий колір морську піну, прощаючись із морем. Своєю дивовижною колористикою аналізований твір наближується до живопису.

У процесі вивчення текстів Лесі Українки варто попрацювати й над удосконаленням бібліотечно-бібліографічної компетенції школярів, навчаючи їх самостійно працювати з книжками письменниці, а також із різними бібліографічними джерелами для знаходження потрібної інформації; обирати літературу для читання відповідно до власних захоплень, інтересів та вподобань. Наприклад, разом із шкільним бібліотекарем учитель може підготувати невеличку виставку книжок Лесі Українки, опублікованих у різні роки:

- Українка Леся. Біда навчить : казка. Київ : Веселка, 1988. 20 с.
- Українка Леся. Лелія : казка. Київ : Веселка, 1981. 24 с.
- Українка Леся. В дитячому крузі : поезії. Львів : Каменяр, 1986. 24 с.
- Українка Леся. Плине білий човник : вірші. Київ : Веселка, 1987. 37 с.

Також педагог може представити нові видання текстів письменниці та адаптовані для найменшої аудиторії студії про її життя і творчість, розказати дітям про специфіку й призначення кожної книжки, розглянути з учнями окремі особливості бібліографічного опису:

- Іваницька Д. Леся Українка – дітям. Львів : Апріорі, 2015. 64 с.
- Українка Леся. Три метелики. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 32 с.
- Українка Леся. Біда навчить. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 32 с.
- Горянич М. Леся Українка і я : оповідання про життя поетеси Лесі Українки. Київ : Зелений Пес, 2016. 47 с.

Спадщина Лесі Українки для дітей може сприяти й формуванню особистісно-діяльнісної компетенції молодших учнів. Наприклад, після читання казки "Біда навчить" варто застосовувати такі творчі роботи: розповідь від особи Горобчика; складання розповіді про авторку твору; словесне малювання портретів казкових персонажів; складання продовження казки; створення анотації до твору; робота над мовленнєвими характеристиками персонажів; написання власної казки за назвою твору тощо.

Отже, правильно організована робота з вивчення доробку Лесі Українки для юних читачів може стати важливим чинником у процесі формування літературної компетентності молодших учнів.

Список використаної літератури

1. Березюк О. С. *Педагогічні погляди Лесі Українки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2001. № 7. С. 22–24.
2. Голубовська І. В. У пошуках життєвої мудрості : казка Лесі Українки "Біда навчить". *Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова* : збірник наукових праць. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2016. С. 27–30.
3. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ, 2017. 44 с.

4. Українка Леся. Біда навчить : казка. Київ : Веселка, 1988. 20 с.
5. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 тт. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. С. 200.